

Statsbudgeten, sparandet och konjunkturerna*

Underskottet i statsbudgeten kommer i år att nå upp till 11 à 12 miljarder kr enligt herr Sträng. Ett underskott av den storleksordningen kan synas oroande och vi skall därför granska problemets karaktär ur olika konjunkturaspekter.

I konjunkturinstitutets prognos från januari i år bedömdes tillväxten för bruttonationalprodukten (BNP) 1973—1974 komma att uppgå till 2,9 procent. Det stimulanspaket riksdagen nyligen beslutat om, kan beräknas öka tillväxttakten med drygt 1 procentenhet och vi skulle därmed kunna vänta oss en ökning i BNP 1973—1974 på ca 4 procent.

Stimulansåtgärderna innebär ökade statsutgifter och minskade statsinkomster i rätt betydande omfattning och underskottet i den statliga budgeten, eller rättare sagt statens negativa finansiella sparande, skattar vi för närvarande till ca 7 miljarder kr kalenderåret 1974. Därvid har även inräknats kostnadsökningarna till följd av det nya löneavtalet. Däremot är *inte* inräknat den statliga utlåningen, som i år har skattats till ca 4 miljarder kr. Inräknat även denna, ser det alltså ut som om det *totala* underskottet i den statliga budgeten blir ca 11 miljarder kr såsom herr Sträng har angivit. Vi har i så fall att räkna med en försämring av budgetsaldot på ca 5 miljarder kr från 1973 till 1974.

Denna försämring är i och för sig ej unik. Vi har sedan början av 1960-talet upplevt en trendmässig försämring av budgetsaldot. I *diagram 1* återges (överst) statens finansiella sparande (dvs budgetsaldot exklusive utlåning och andra finansiella transaktioner) i procent av BNP för åren 1961—1974.

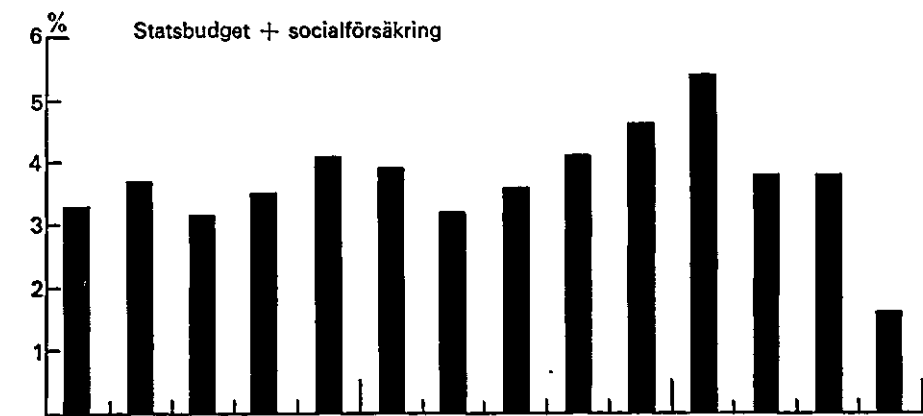
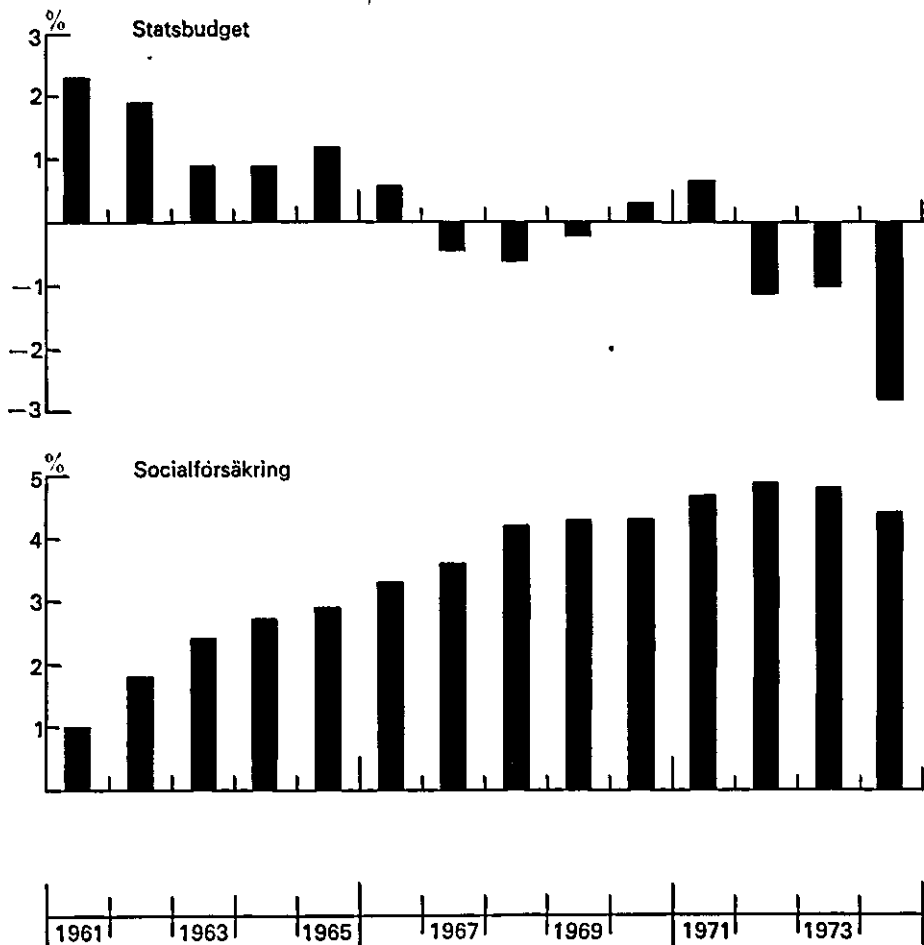
Den trendmässiga försvagningen av budgetsaldot är som synes iögonfallande. Denna försämring balanseras emellertid av det finansiella sparandet i socialförsäkringssektorn med dess stora betalningar av ATP-avgifter. Sparandet i socialförsäkringssektorn tycks ha kulminerat 1972 mätt i procent av BNP. Detta år — det hittills sista med höjt ATP-avgiftsuttag — motsvarade socialförsäkringssektorns sparande närmare 5 procent av BNP. Även åren 1973 och 1974 ökar sparandet i absoluta tal men i lägre takt än tillväxten i BNP i löpande priser.

Slår man samman den statliga budgeten med socialförsäkringen — såsom budgetutredningen föreslår skall bli regel i fortsättningen — försvinner den trendmässiga försämringen i det statliga finansiella sparandet. Från samhällsekonomisk synpunkt är det likgiltigt om offentligt sparande bokförs på statsbudgeten eller på AP-fonden. Det är samman av det offentliga finansiella sparandet som är intressant och inte dess fördelning

BENGT PETTERSSON är avdelningschef och chefens ställföreträdare vid konjunkturinstitutet. Han är känd som flitig debattör i konjunkturpolitiska frågor.

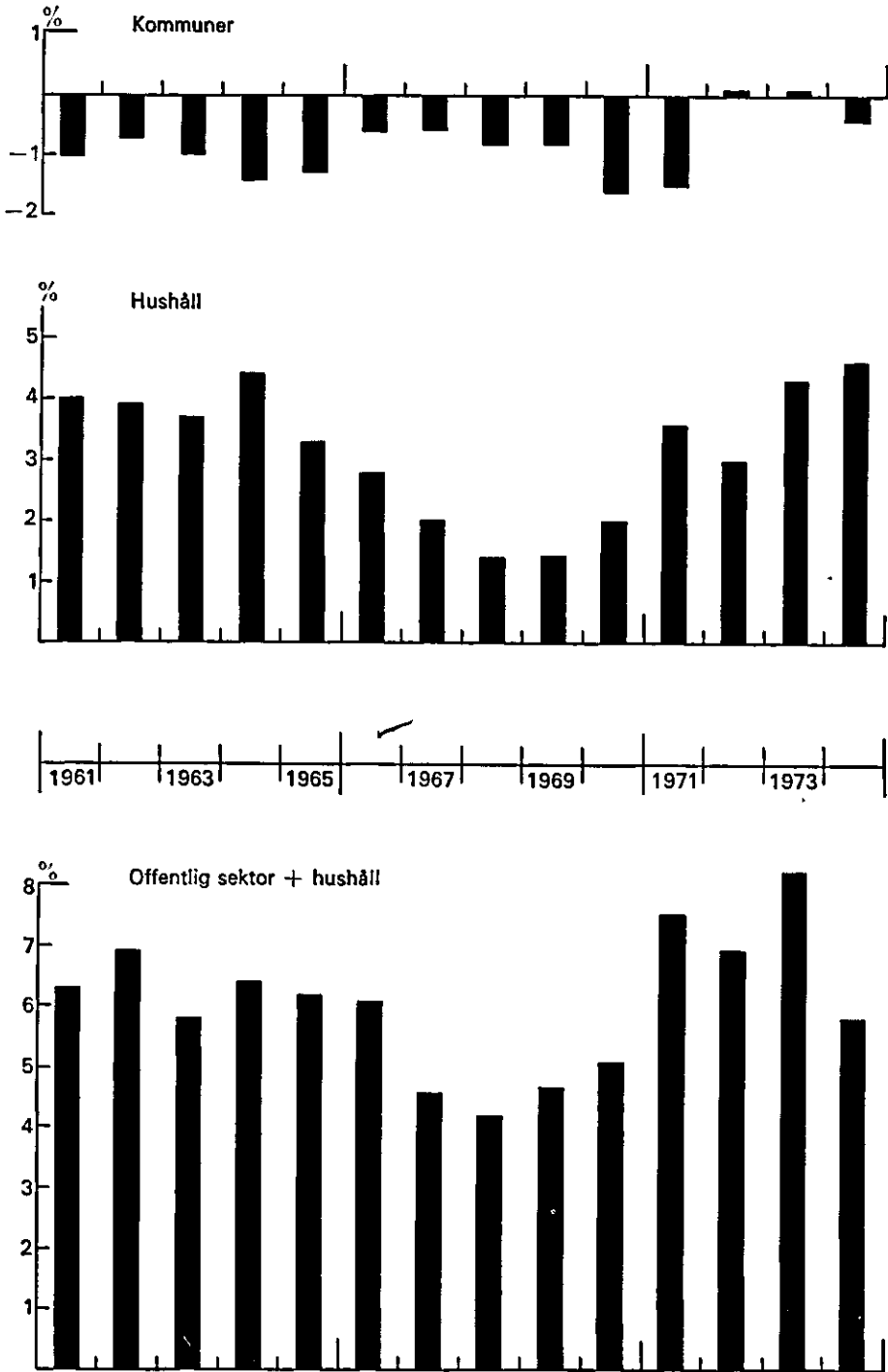
* Föredrag i anslutning till Skaraborgsbankens bolagsstämma den 12 mars 1974. Professor Assar Lindbeck har tagit del av föredraget och lämnat värdefulla kommentarer, som är beaktade i föreliggande artikel. I övrigt har smärre bearbetningar vidtagits, dock inte vad avser de framförda synpunkterna angående konjunktursiktterna eller vad avser redovisad statistik eller utförda kalkyler.

Diagram 1. Statens och socialförsäkringssektorns finansiella sparande. I % av BNP i löpande priser

Källa: Konjunkturinstitutet

Diagram 2. Finansiellt sparande i offentlig sektor plus hushåll. I % av BNP i löpande priser

Anm 1. Sparandet i offentlig sektor är lika med summa sparande i kommuner och statsbudget + socialförsäkring enligt diagram 1.

Anm 2. Kommunernas finansiella sparande enligt kreditmarknadsstatistiken.

Källa: Konjunkturinstitutet

mellan statsbudget och AP-fond. En miljard kr i arbetsgivaravgifter har samma effekt på samhälls ekonomin oavsett om de bokförs på statsbudget eller AP-fond. Men fortfarande kan vi se att det finansiella sparandet i den totala statliga sektorn 1974 är lågt relativt till tidigare år.

Behovet av sparande i den statliga sektorn är emellertid som alla förstår beroende av omfattningen av sparandet i även kommunerna och liksom också i hushållssektorn. Sparandet i hela den offentliga sektorn plus sparandet i hushållen skall vara av sådan storlek att det motsvarar behovet av extern finansiering av näringslivets investeringar och bostadsbyggandet och det eventuella behovet av överskott i bytesbalansen (för t ex finansiering av u-hjälpen).

I *diagram 2* återges det finansiella sparandet i kommunerna respektive i hushållssektorn i procent av BNP samt det sammanlagda finansiella sparandet i hela den offentliga sektorn plus sparandet i hushållssektorn.

Beträffande kommunerna kan vi konstatera att de under hela 1960-talet och de två första åren på 1970-talet hade ett stort negativt sparande. Detta har naturligtvis måst kompenseras med ett positivt sparande i andra sektorer för att undvika överskottsefterfrågan i ekonomin. Sedan 1972 har kommunerna emellertid fört en annan och försiktigare utgiftspolitik och vågar — tycks det — ej längre underbalansera sina budgetar. Detta förhållande minskar uppenbarligen behovet av sparande i den statliga sektorn (vid givet sparande av hushåll och företag).

Hushållssparandets utveckling under senare år är intressant och välbekant. Vi upplevde en successiv nedgång i sparkvoten (relationen mellan sparande och disponibel inkomst) under 5-årsperioden 1964—1969, en svag ökning 1970 och sedan ett kraftigt hopp uppåt 1971. År 1972 föll hushållssparandet något tillbaka, men endast tillfälligt. År 1973 ökade det åter kraftigt — något som förvånade de flesta, inte minst oss prognosmakare. För 1974 räknar konjunkturinstitutet med (eller rättare sagt gissar på) en oförändrad sparkvot i hushållssektorn. Mätt i procent av BNP innebär detta en viss ytterligare ökning av hus-

hållssparandet. *Det kraftigt ökade sparandet i hushållssektorn har givetvis dramatiskt reducerat behovet av sparande i den statliga sektorn.* Ökningen av vinstmarginalerna i företagssektorn 1973 liksom den väntade fortsatta ökningen 1974 verkar i samma riktning.

Ser man så till det totala finansiella sparandet i hela den *offentliga sektorn plus sparandet i hushållssektorn* kan vi konstatera följande:

1. Under de "bekymmersfria" åren under första hälften av 1960-talet hade vi där ett sparande som motsvarade mellan 6 och 7 procent av BNP.

2. Därefter följde en period med försvagad sparvilja under åren 1967—1970 då vi fick besvärligheter med vår ekonomi, bland annat i form av underskott i vår bytesbalans.

3. Åren 1971—1973 har som synes präglats av hög sparbenägenhet i såväl hushållssektorn som den offentliga sektorn och följden har blivit en klart förbättrad yttre balans, en relativt till omvärlden måttlig inflationstakt men också högre arbetslöshet än tidigare.

4. År 1974 tycks sparandet ligga i linje med de "goda" åren under första hälften av 1960-talet om än något i underkant. Vilket i sig skulle tala för att sparandet är "lagom" stort. Det skulle i och för sig också innebära att det mycket stora statliga budgetunderskottet 1974 är ungefär det vi behöver för att hålla ekonomin i någorlunda balans.

Statsbudgeten och den samhälls-ekonomiska balansen

Vi måste emellertid gå vidare i analysen. Vad vi behöver närmare precisera är hur stort underskott i statsbudgeten vi skall ha med hänsyn till *för det första* kravet på full sysselsättning, *för det andra* kravet på extern balans, *för det tredje* slutligen kravet att sparandet i den offentliga sektorn och hushållssektorn skall motsvara behovet av extern finansiering av näringslivets investeringar.

I syfte att söka något belysa detta problem har jag utfört en del kalkyler för vart och ett av åren 1961—1974. I korta drag går de här beräkningarna

Tabell A

	1961—1965 %	1966—1970 %	1971—1974 %
Marginellt innehåll av indirekt skatt i BNP	10	12	15
Marginallinkomstskatt	35	45	55
Marginell arbetsgivaravgift på utbetald lön	4	7	9

ut på att föra upp efterfrågan i ekonomin så långt att vi får full sysselsättning och i detta läge beräkna bytesbalansens saldo liksom sparandets omfattning. Däribland då även statens budgetsaldo.

Vad först beträffar omfattningen av lediga produktionsresurser har jag för perioden 1961—1970 utgått från OECDs i fjol publicerade beräkningar över den lediga produktionskapaciteten i den svenska ekonomin. För hela denna period låg kapacitetsutnyttjandegraden i ekonomin rätt nära 100 procent. Åren 1964, 1965 och 1970 hade vi till och med ett "överutnyttjande" av produktionskapaciteten på mellan 1/2 och 1 procent. Det är i första hand år 1967 och även år 1968 vi hade ett underutnyttjande av resurserna med drygt respektive knappt 1 1/2 procent.

Åren 1971—1973 däremot har vi som bekant haft ett klart underutnyttjande av våra produktionsresurser. Jag har skattat omfattningen av de lediga resurserna dessa år till 3 procent, 2 procent resp 3 procent. Även för 1974 kan detta sk produktionsgap (BNP-gap) skattas till ca 3 procent (förutsatt en faktisk produktionstillväxt på 4 procent).

Självfallet måste varje försök till precisering av hur mycket mer vi skulle kunna producera om alla våra resurser

vore fullt utnyttjade, bli en rätt godtycklig historia och kanske t o m rätt dubiös i mångas ögon. Men även om OECDs beräkningar för 1961—1970 och våra egna bedömningar för åren därefter måste ses med vederbörlig skepsis, är det nödvändigt att försöka bilda sig bästa möjliga uppfattning om resursutnyttjandegraden i vår ekonomi. Därvid måste man givetvis ha i minnet, att man knappast kan sätta de lediga resurserna i arbete genom vilka efterfrågetillskott som helst.

Om vi antar att vi har en god uppfattning om hur stora våra lediga resurser totalt är, har vi bara att fylla på med efterfrågan fram till dess att vi får fullt resursutnyttjande i vår ekonomi. En svårighet återstår emellertid. Ökar vi exempelvis de statliga byggnadsinvesteringarna får detta inte bara direkt effekt på produktionen i byggsektorn utan även indirekta effekter på ekonomin. Den ökade sysselsättningen i byggsektorn drar upp inkomsterna för löntagarna och deras konsumtion stiger osv. I denna tillväxtprocess tar staten in ökade indirekta och direkta skatter. Likaså ökar arbetsgivaravgifterna till socialförsäkringen, medan statens utgifter för arbetslöshetsunderstöd dras ned. En rad indirekta effekter uppkommer alltså av en given

Tabell B

	1961—1965 %	1966—1970 %	1971—1974 %
Marginellt importinnehåll i statlig och kommunal konsumtion	10	10	10
Marginellt importinnehåll i privat konsumtion	35	35	35
Marginell konsumtionsbenägenhet	90	90	90
Löneandel (exkl arbetsgivaravgift) i BNP till faktorpris	59	61	63
Bolagens andel av driftöverskott	70	70	70
Marginalskatt för bolag	49	52	54
Kommunal utdebitering	16	20	23
Bortfall av arbetslöshetsunderstöd räknat i andel av ökning av hushållens lönesumma	10	10	15
Marginell investeringsbenägenhet (vid ökat driftöverskott)	0	0	0

Tabell 1. Samhällsekonomisk effekt av ökad statlig konsumtion. Miljoner kronor

	1961—1965	1966—1970	1971—1974
1. Statlig konsumtion	100	100	100
2. Import	10	10	10
3. BNP: Direkt ökning (1—2)	90	90	90
4. BNP: Indirekt ökning (5+6—7)	42	38	30
5. Privat konsumtion	42	33	21
6. Kommunal konsumtion	16	18	18
7. Import	16	13	9
8. BNP: Total ökning (3+4)	132	128	120
9. Indirekt skatt	13	15	18
10. Direkt skatt	28	31	33
11. Minskat arbetslöshetsunderstöd	7	7	10
12. Avgifter till ATP m m	5	8	9
13. Budgetsaldo inkl socialförsäkring (9+10+11+12—1)	-47	-39	-30
14. Hushållens disponibelinkomst	47	37	23
15. Hushållssparande	5	4	2
16. Sparande i offentlig sektor plus hushåll (13+15)	-42	-35	-28

primär ändring av efterfrågan.

I tabell 1 redovisas en beräkning av storleken av den totala (direkta och indirekta) effekten på ekonomin av en ökning i den statliga konsumtionen under vissa givna förutsättningar. Denna den s k multiplikatoreffekten av en given ökning av efterfrågan är beroende av det marginella importinnehållet i efterfrågan, omfattningen av indragning av indirekt och direkt skatt vid ökning av produktion och inkomster, hushållens konsumtionsbenägenhet ur tillskott till deras disponibelinkomster liksom av omfattningen av bortfall av arbetslöshetsunderstöd från staten vid ökade inkomster för hushållen. Som bekant har inkomsttagarnas marginalskatt såväl som skattesatserna i fråga om olika indirekta skatter skärpts under perioden 1961—1974. Likaså har arbetsgivarnas avgifter till socialförsäkringen ökat. Med hänsyn till detta har jag delat in perioden 1961—1974 i tre delperioder (1961—1965, 1966—1970 respektive 1971—1974) för vilka marginalskatter m m *approximativt* gäller enligt tabell A. I övrigt bygger beräkningarna på förutsättningarna enligt tabell B.

Vidare bör nämnas att *tidsaspekten* ej är beaktad i kalkylerna. Detta innebär följande:

1. Vi räknar med den marginella konsumtionsbenägenhet som gäller för inkomstökningar som omedelbart uppfattas som permanenta av hushållen.

2. Den del av den ökade uppbörderna av inkomstskatt som (två år efter uppbördsåret) skall utbetalas till kommunerna, tänkes bli omedelbart överförd till dessa och hos dem omedelbart leda till ökad kommunal konsumtion till samma belopp som skatteinkomstökningen. När, såsom antagits, den kommunala konsumtionen ökar parallellt med skatteintäktsökningen för kommunerna, blir givetvis multiplikatoreffekterna förhållandevis högre än för det fall kommunernas andel av inkomstskatteökningen steriliseras (något som ju de facto sker för rätt lång tidsperiod). Detta desto mer som ökningen av den kommunala konsumtionen har sina multiplikatoreffekter på ekonomin.

3. Enskilda företagare samt bolag antas betala preliminär B-skatt på sina respektive inkomstillskott omedelbart de erhålls.

Såsom framgår av tabell 1 skulle en ökning av den statliga konsumtionen med 100 milj kr ha lett till en ökning av BNP med 132 milj kr i början av 1960-talet men till en ökning med endast 120 milj kr vid de marginalskatter som gäl-

Tabell 2 Samhällsekonomisk effekt av ökade transfereringar till hushållen.
Miljoner kronor

	1961—1965	1966—1970	1971—1974
1. Transfereringar till hushållen	100	100	100
2. Sparande ur transfereringar	10	10	10
3. Privat konsumtion	90	90	90
4. Import	32	32	32
5. BNP: Direkt ökning (3—4)	58	58	58
6. BNP: Indirekt ökning (7+8—9)	28	25	20
7. Privat konsumtion	28	21	13
8. Kommunal konsumtion	10	12	12
9. Import	10	8	5
10. BNP: Total ökning (5+6)	86	83	78
11. Indirekt skatt	9	10	12
12. Direkt skatt	18	20	21
13. Minskat arbetslöshetsunderstod	5	4	6
14. ATP-avgifter m. m.	3	5	6
15. Budgetsaldo inkl. socialförsäkring (11+12+13+14—1)	-65	-61	-55
16. Hushållens diponibelinkomst	131	124	115
17. Hushållssparande	13	12	12
18. Sparande i offentlig sektor plus hushåll (15+17)	-52	-49	-43

ler numera.¹ Detta under villkoret att våra nyss angivna förutsättningar² är nå-

¹ Multiplikatorn för statlig konsumtion är lika med foljande något långgrandiga uttryck:

$$\frac{1-b}{a} + \left(\frac{1-b}{a}\right)^2 h(k+m+n)$$

där

$$a = 1 - a(1-c) [k(l-d-g) + n(l-f)]$$

och där

- a = marginell konsumtionskvot
- b = marginell importkvot för statlig och kommunal konsumtion
- c = marginell importkvot för privat konsumtion
- d = marginalinkomstskatt för lantagare
- f = marginalinkomstskatt för enskilda företagare
- g = bortfall av arbetslöshetsunderstod räknat i andel av ökning av hushållens lönesumma
- h = kommunalskatt
- k = marginellt innehåll av lön i BNP till marknadspris
- m = marginellt innehåll av bolagsvinst i BNP till marknadspris
- n = marginellt innehåll av enskilda företagares inkomster i BNP till marknadspris

Det marginella innehållet av indirekt skatt (p) och arbetsavgifter (r) i BNP till marknadspris påverkar multiplikatorn genom att foljande samband gäller:

$$k+m+n+p+r = 1$$

Man kan — om man så önskar — för-

länga multiplikatoruttrycket ovan ytterligare en bit. När den statliga konsumtionen ökar, får detta direkta och indirekta effekter på bl a inkomstbildning och kommunal-skatteintäkter. Dessa senare leder enligt våra förutsättningar till ökad kommunal konsumtion. Denna drar i sin tur upp inkomster och kommunalskatteintäkter. Den ökning av kommunalskatteintäkterna som följer av ökad kommunal konsumtion har här tänkts förbli steriliserad på statsbudgeten och alltså ej leda till ökad kommunal konsumtion.

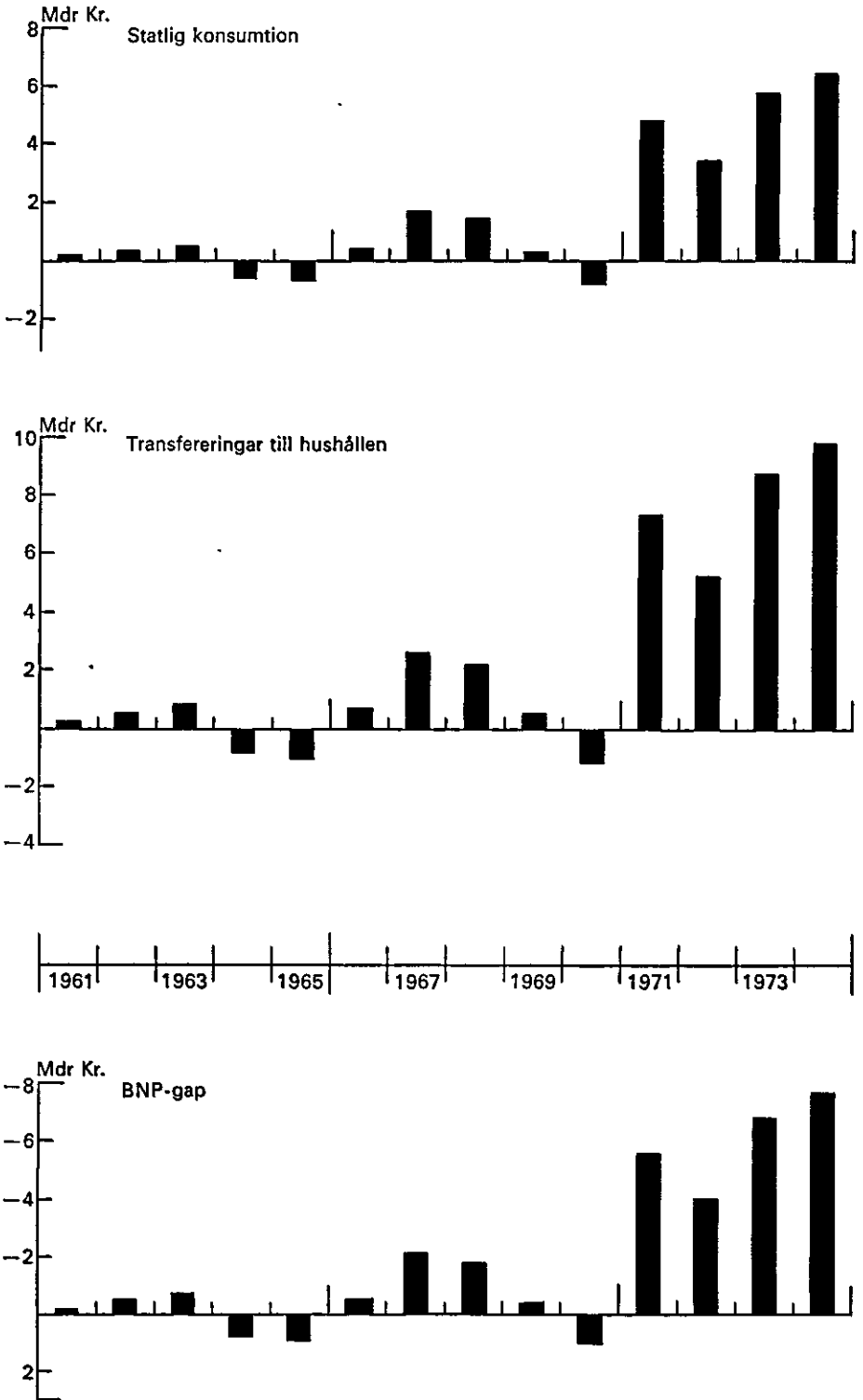
Eftersom skattningen av storheterna a—n är besvärlig och helt avgörande i sammanhanget, synes det onödigt att alltför nitiskt "löpa linan ut" på denna punkt.

² De relationer som råder marginellt är som nämnts besvärliga att skatta. Detta gäller särskilt relationen mellan ökning av inkomstskatt och ökning av inkomst. De marginalinkomstskattetal som här har räknats med är mycket grovt skattade. De bygger på kalkyler inom konjunkturinstitutet över relationen mellan skattebeloppsökning och ökning av lönesumman vid oförändrade skattesatser för respektive år. De har dock satts i underkant härtill. Skälet till detta är foljande.

Ett BNP-gap kan delas upp i ett produktivitetgap och ett sysselsättningsgap. Den dominerande delen av BNP-gapet för perioden 1961—1974 är att hänföra till ett produktivitetgap.

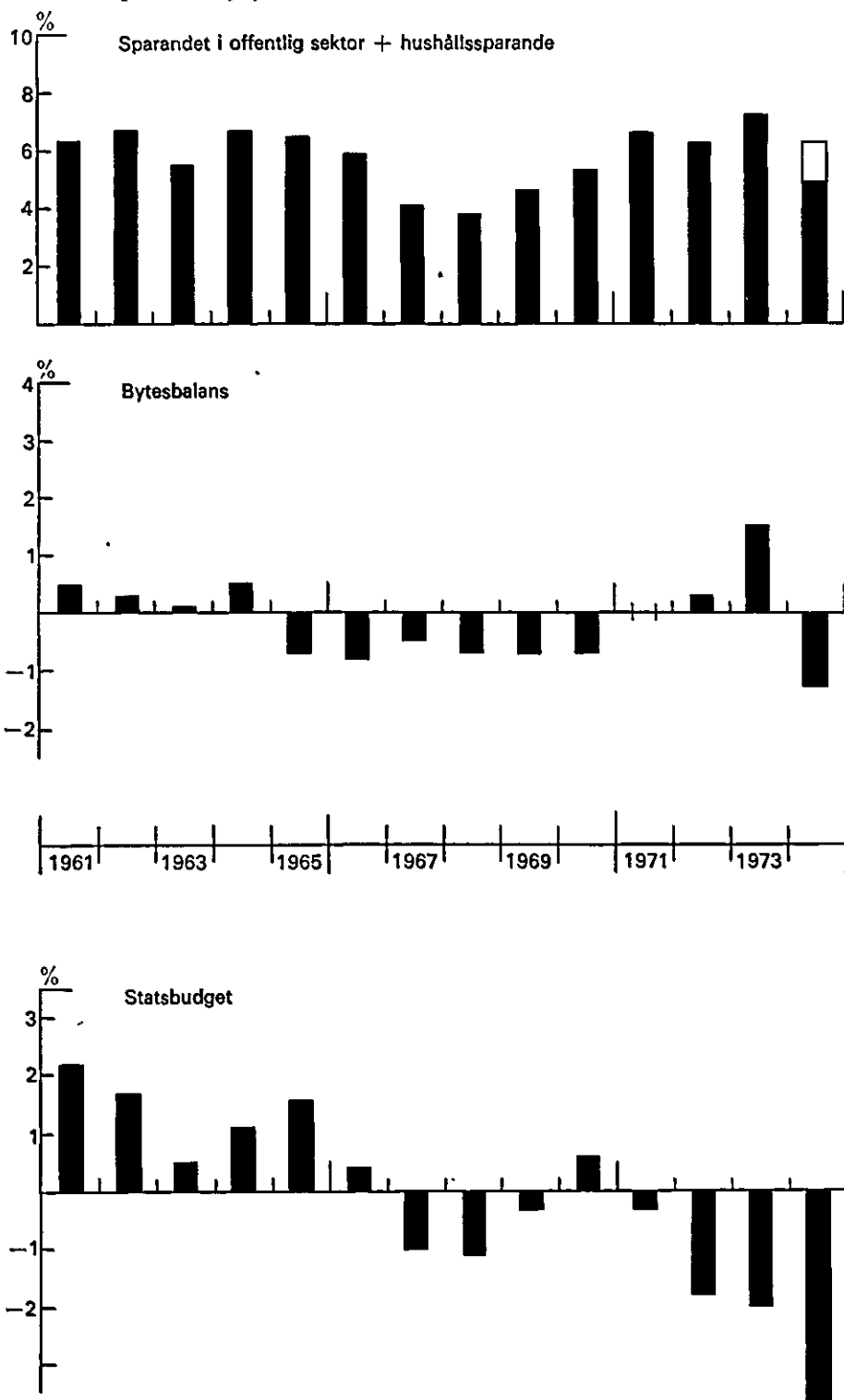
Till den del ett BNP-gap slutes genom att den del av sysselsättningsgapet som är lokaliserat till helt arbetslösa reduceras, har man att räkna med en marginalinkomst som är lika med gällande *genomsnittsskatt*.

Diagram 3. Beräknat behov av direkt stimulans för fullt kapacitetsutnyttjande. Miljarder kronor

Diagram 4. Finansiellt sparande, bytesbalans och statsbudget vid fullt kapacitetsutnyttjande genom ökad statlig konsumtion. I % av BNP vid fullt kapacitetsutnyttjande

Anm. Bytesbalans inkl transfereringsbalans. Statsbudgetsaldot nederst i diagrammet inkluderar ej socialförsäkringen.

gorlunda överensstämmande med verkligheten.

Vidare kan konstateras att budgetsaldot försämrades med knappt hälften av den primära utgiftsökningen för staten under första hälften av 1960-talet. Numera blir försämringen mindre än en tredjedel av den primära försämringen.

I tabell 2 redovisas effekten på ekonomin av en transfereringsökning till hushållen. Alternativt kan vi tänka oss en motsvarande sänkning av inkomstskatten. Som framgår av tabellen har man anledning räkna med väsentligt mindre effekt på BNP vid en ökning av transfereringarna till hushållen än vid en lika stor utgiftsökning för staten i form av ökad statlig konsumtion. I detta fall blir även försämringen av budgetsaldot större. Vi kan se två skäl till detta. För det första sparar hushållen en del av transfereringen till dem. Till denna del genereras alltså ej ökad efterfrågan genom transfereringarna. För det andra är importandelen i den privata konsumtionen normalt väsentligt större än i den statliga konsumtionen. Detta innebär naturligtvis samtidigt att sysselsättningsstimulansen på våra grannländer och andra länder vi importerar ifrån, blir större och att den positiva effekten på dessa länders budgetsaldon blir större vid transfereringsökning till våra hushåll än vid ökning av den statliga konsumtionen.

Om vi hade haft full sysselsättning

Genom här presenterade s k multiplikatorer är det nu möjligt för oss att beräkna (eller rättare sagt få en grov uppfattning om) hur mycket av direkt stimulans vi skulle ha behövt sätta in för att få full sysselsättning under vart och ett av åren 1961—1974.³

³ Kalkylens eliminering av tidsaspekten innebär naturligtvis en viss underskattning av den stimulans som skulle behöva sättas in ett enstaka enskilt år.

Här kan nämnas att om den marginella konsumtionskvoten sätts lika med 0,60 i stället för 0,90 samt om den kommunala konsumtionen ej stiger i takt med kommunalskatteintäktsökningen, blir den totala effekten på BNP av en ökning av den statliga konsumtionen med 100 milj kr endast 98 milj kr i stället för 120 milj kr 1971—1974.

Hur mycket av stimulans i form av ökad statlig konsumtion respektive ökade statliga transfereringar till hushållen vi enligt dessa beräkningar skulle ha behövt för att föra upp BNP till kapacitetstaket de olika åren 1961—1974 framgår av diagram 3. Nederst i diagrammet anges BNP-gapets storlek. Samtliga uppgifter är i miljarder kr. Jag vill här upprepa varningen mot att ta uppgifterna om BNP-gapets storlek utan en nypa salt.

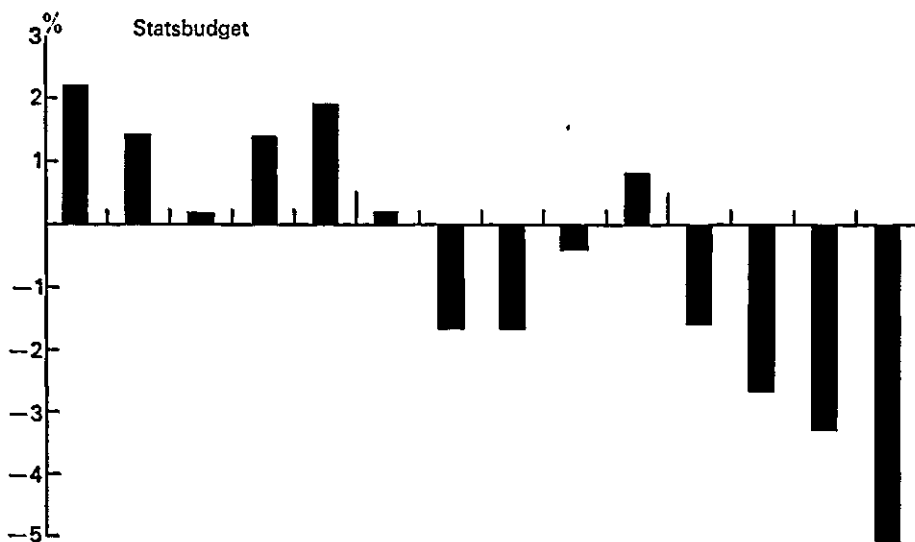
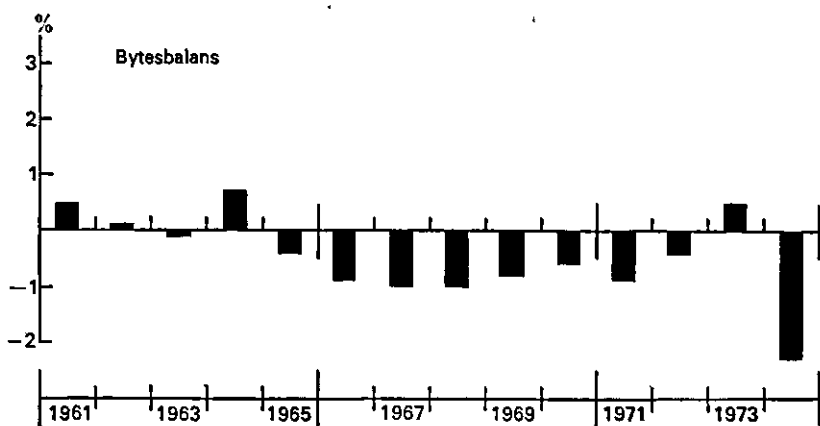
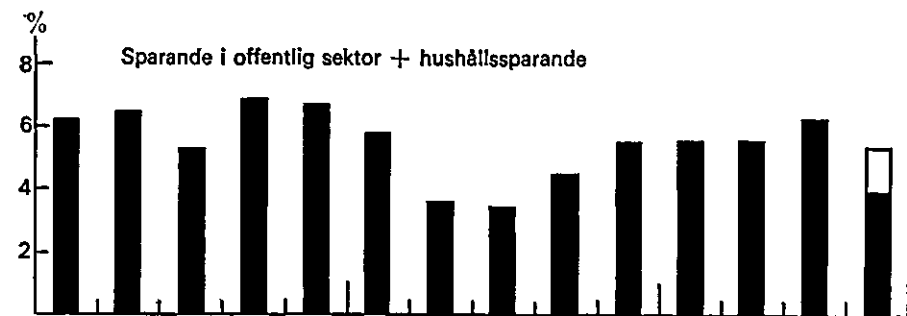
Låt oss nu antaga att dessa tillskott till den statliga konsumtionen verkligen kommit till stånd och vi alltså skulle haft full sysselsättning alla år enligt våra förutsättningar. Det totala finansiella sparandet i den offentliga sektorn plus hushållen skulle i så fall ha varit av den storleksordning som visas i diagram 4. Detta sparande är där liksom tidigare uttryckt i procent av BNP.

Som synes skulle det totala sparandet i den offentliga sektorn plus hushållssektorn åren 1971—1973 ha legat på samma nivå som under sextiotalets början. Men under 1974 skulle sparandet falla ned till ett läge klart under nivån från första hälften av 1960-talet och endast obetydligt över nivån från 1960-talets senare del, då ekonomin inte var i balans (sparandet 1974 lika med den helt svärtade delen av stapeln i diagram 4).

Bytesbalansen skulle år 1971 varken ha visat underskott eller överskott, år 1972 ett litet överskott och 1973 ett rätt betydande överskott. Detta alltså trots den betydande stimulans som här har tänkts ha blivit insatt. Vi skulle — förefaller det — ha kunnat föra en fullsysselsättningspolitik med hjälp av ökade offentliga utgifter åren 1971—1973 utan större risk. Sparandet i den offentliga sektorn plus hushållssektorn skulle ändå ha legat på en hög nivå och bytesbalansen skulle ha förblivit intakt. Få har väl heller någon annan åsikt.⁴ Att vi hade ett underskott i bytesbalansen under senare delen av 1960-talet förefaller främst ha haft samband med att

⁴ Anmärkas bör dock att vid full sysselsättning 1971—1973 skulle industrin ej ha tvingats ut på exportmarknaderna i samma grad som faktiskt blev fallet. Inflationstakten i Sverige skulle vidare ha blivit högre och påverkat industrins konkurrensläge relativt till utlandet negativt. Bytesbalansen i diagram 4 är alltså överdrivet gynnsam.

Diagram 5. Finansiellt sparande, bytesbalans och statsbudget vid fullt kapacitetsutnyttjande genom ökade transfereringar till hushållen. I % av BNP vid fullt kapacitetsutnyttjande

Anm. Bytesbalans inkl transfereringsbalans. Statsbudgetsaldot nederst i diagrammet inkluderar ej socialförsäkringen.

sparandet i den offentliga sektorn och hushållssektorn i summa då föll ned till en låg nivå.

År 1974 skulle bytesbalansen däremot visa ett betydande underskott (över 3 miljarder kr) och saldot på den statliga budgeten exklusive socialförsäkringssektorn skulle visa ett underskott på ca 9 1/2 miljarder kr (inkl statlig utlåning ett underskott på alltså 13 à 14 miljarder kr). För staten inklusive socialförsäkringssektorn skulle däremot ett litet överskott på knappt 2 miljarder kvarstå (exkl statlig utlåning).

Innan vi drar någon slutsats av detta måste vi emellertid varna för ett resone-mang som bl a också OECD tydligt varnat för. Såsom framhållits i pressdebatten måste Sverige liksom övriga i-länder 1974 acceptera ett underskott i bytesbalansen till följd av de höjda oljepriser-na. Oljeprishöjningarna kan ses som en kraftig höjning av beskattningen — dock med den skillnaden att det ej är Sträng utan oljestaterna som tar in skatteintäk-terna. Det ökade sparandet i oljeländer-na måste motsvaras av ett minskat spa-rande i i-länderna om inte en depressiv effekt skall träffa världsekonomin. För Sveriges del betyder detta att vi bör ha ett så lågt offentligt sparande att ett un-derskott i bytesbalansen motsvarande en del av den ökade kostnaden för oljeim-porten framtvings. Oljeimporten fördy-ras med drygt 6 1/2 miljarder kr mellan 1973 och 1974. Vi bör — även om vi väljer att agera försiktigt — inte rygga tillbaka för ett underskott som skulle uppgå till halva detta belopp eller ca 3 1/2 miljarder kr. Och det är just det underskott vi skulle få enligt *diagram 4*. Detta underskott skulle få finansieras med upplåning i utlandet, dvs lån direkt eller indirekt från oljestaterna. Detta innebär samtidigt ett tillskott till det in-hemska sparandet på 3 1/2 miljarder kr och det totala (inhemska och utländska) finansiella sparande som ställs till nä-ringslivets förfogande skulle alltså mot-svara drygt 6 procent av BNP (se den totala stapeln för 1974 inkl den streckade delen). Detta finansiella sparande skulle ligga i nivå med motsvarande sparande under de "goda" åren under första häl-fen av 1960-talet. Utan ett ytterligare stimulanspaket har vi med andra ord

att räkna med ett underutnyttjande av våra resurser och ett *för litet underskott* i bytesbalansen (och statsbudgeten).

Vi skall nu se vad som händer om vi för upp ekonomin till full sysselsättning genom ökade transfereringar till hushål-len (se *diagram 5*). I detta fall måste vi 1974 överföra till hushållen ytterligare närmare 10 miljarder kr för att få fullt kapacitetsutnyttjande. I det här fallet blir bytesbalansens underskott betydligt större (närmare 6 miljarder kr).

Vidare blir det totala finansiella spa-randet i den offentliga sektorn plus hus-hållssektorn samt inklusive även kapital-importen på 3 1/2 miljarder endast drygt 5 procent av BNP, dvs något lägre än nivån under första hälften av 1960-talet.

För statsbudgetens del skulle vi få ett underskott på 13 miljarder kr (inkl ut-låningen ett underskott på 17 miljarder kr). För den konsoliderade statliga bud-geten (staten plus socialförsäkringen) blir det också ett underskott på ca 1 1/2 mil-jarder kr (exkl utlåningen).

Den här vägen att nå fullt kapacitets-utnyttjande leder alltså till ett större underskott i bytesbalansen än vi är be-redda att acceptera. Vi bör — kan det synas — satsa på offentliga utgifter och inte privat konsumtion om vi vill ha full sysselsättning i landet. En sådan slutsats är också korrekt så länge vi förutsätter att vår valutakurs är given och oföränd-rad. Men vi är på intet sätt *tvungna* att prioritera offentliga utgifter framför pri-vata för att realisera en given målsätt-ning för sysselsättningen.⁵

Om vi vill föra upp efterfrågan inom

⁵ Detta kan belysas med följande resone-mang:

Försörjningsbalansidentiteten

$$Y = C + I + G + X - M$$

kan skrivas

$$X - M = Y - (C + I + G)$$

där

X =	export
M =	import
Y =	BNP
C =	privat konsumtion
I =	investering
G =	offentliga utgifter

Antag att vi har ett läge där $Y = \bar{Y}$ (fullt kapacitetsutnyttjande) och där $(X - M)$ dvs

landet ytterligare utan att få ett stort underskott i bytesbalansen (och i den konsoliderade statsbudgeten) är det naturligtvis möjligt att kombinera ökade transfereringar till hushållen med ökade offentliga utgifter. Ett sådant stimulanspaket kan vara ett mellanting mellan höstens stimulanspaket — som i första hand ökade de offentliga utgifterna — och vårens som nästan helt syftar till att stödja den privata konsumtionen.

Behöver ekonomin stimuleras?

Frågan är bara om vi verkligen skall stimulera ekonomin mer 1974. Vi kan för närvarande se en stark snedbelastning i efterfrågans sammansättning så att industrin nu upplever en mycket god konjunktur, medan läget i övriga produktionssektorer är tämligen dämpat, bytesbalansen har sitt målsatta värde (K). Vi har då att

$$K = X - M = \bar{Y} - (C + I + G)$$

Önskar vi omfördela den inhemska resursanvändningen (C+I+G) mot mer privat konsumtion och mindre offentliga utgifter under bibehållande av värdet på (X-M) har vi att beakta följande:

1) De offentliga utgifterna skall reduceras med *samma belopp* som man önskar öka den privata konsumtionen.

2) Detta leder till en ökning av importen om importinnehållet i den privata konsumtionen är högre än i de offentliga utgifterna. I så fall måste exporten öka för att bytesbalansen skall förbli oförändrad. Detta innebär att den svenska kronan måste devalveras så mycket att exportökning och importökning blir lika stora.

Låt oss illustrera detta med ett räkneexempel. Antag att vi beslutar oss för att öka den privata konsumtionen med 10 miljarder kr (och följaktligen även måste besluta att de offentliga utgifterna skall skäras ned med 10 miljarder). Antag vidare att det marginella importinnehållet i privat konsumtion är 0,35 och i offentliga utgifter 0,10.

Vid resursanvändningsomfördelningen ökar importen med $(0,35 - 0,10) \cdot 10\,000 = 2\,500$ milj kr. Således måste exporten öka med samma belopp genom en för detta ändamål tillräcklig devalvering. Just denna ökning av exporten möjliggöres genom att omfördelningen av resursanvändningen från offentliga utgifter till privat konsumtion frigör inhemska produktionsresurser motsvarande en årlig produktion av 2 500 milj kr. De minskade offentliga utgifterna reducerar den inhemska produktionen med 9 000 milj kr och importen med 1 000 milj kr. Den ökade privata konsumtionen ökar kravet på inhemska produktion med 6 500 milj kr och

främst naturligtvis i byggsektorn.

En del faktorer talar för att prognosen i konjunkturinstitutets januarirapport, uppjusterad med hänsyn till stimulanspaketet, kan ligga en del i underkant vad avser efterfrågan på just industriprodukterna. Så tex kan vi kanske få en något bättre exporttillväxt under i varje fall första delen av 1974 än vi räknade med i januari. Vi kanske då också kan hoppas på att näringslivets investeringar ökar något kraftigare än vad vi trodde för någon månad sedan. Likaså kanske vi kan räkna med att hushållens sparkvot faller ned något — åtminstone som följd av att hushållen tillfälligt drar upp sina inköp av varor som hotar stiga kraftigt i pris. Slutligen — men inte minst viktigt — kan kanske omslaget från lagernedskärning till lageruppbyggnad 1973—1974 bli något större än vi försiktigtvis räknade med i januari.

ökar importen med 3 500 milj kr. Netto minskar alltså kravet från resursanvändningen på inhemska produktion med 2 500 milj kr. Dessa produktionsresurser kan då överföras till exportsektorn, som också tar emot dem om kronan devalveras i tillräcklig grad.

Denna omställning av produktionsapparatens leder naturligtvis tillfälligt till ökade investeringar. Det realkapital som tidigare arbetade för produktion av offentliga nyttigheter kan kanske inte flyttas över till produktion av konsumtionsvaror och exportvaror utan måste skrotas ned. Vidare är troligen kapitalintensiteten högre i den nya produktionen. Den totala levnadsstandarden (C+G) får därför under ett övergångske- de sänkas med samma belopp som I tillfälligt måste ökas.

Naturligtvis behöver omställningen ej enbart ske mot ökad exportproduktion. En devalvering minskar självklart importandelen i den totala resursanvändningen. Även den importkonkurrerande industrin byggs alltså ut med resurser som frigörs från den tidigare produktionen av offentliga nyttigheter.

Parentetiskt kan här konstateras att den hårda ekonomiska politiken 1971—1973, som gav möjlighet och utrymme för ökad export och förbättrat konkurrensläge, följaktligen gett utrymme 1974 åt en ökad andel privata utgifter i den totala resursanvändningen. Den som i dag kritiserar herr Sträng för politiken 1971—1973 och samtidigt pläderar för ökad andel privata utgifter, bör kanske tänka sig för, i synnerhet om han/hon samtidigt pläderar för en revalvering av den svenska kronan.

Hur det skulle ha gått om man redan åren 1971—1973 hade ökat den privata konsumtionen, kan vi se i *diagram 5*. Det hade inte gått alls (utan devalvering).

Klart är i varje fall att *industrikonjunkturen just nu* är i frammarsch.

Det finns alltså en viss sannolikhet för att *en del* av vårt kvarvarande produktionsgap fylls ut av spontana konjunkturkrafter (i första hand då den del av gapet som är lokaliserat till industrin). Men osäkerheten om exportkonjunkturen på ett halvårs sikt är samtidigt osedvanligt stor. Det finns knappast någon anledning att räkna med att de prisstegringar på råolja som vidtogs på julafton 1973 skall ha hunnit sätta några spår i företagets orderingång. Effekten härav kan ju tidigast komma till synes någon gång i vår. Tydligen måste vi följa den internationella utvecklingen ännu några månader innan vi över huvud kan förvänta oss att *få syn på* de depressiva effekterna från oljeprisstegringen. Exportutsikterna bortom halvårsskiftet är alltså i dag genuint osäkra.

Med hänsyn till exportens stora betydelse för ekonomin kan det vara av intresse att avslutningsvis något granska vilken inverkan på ekonomin som en given exportökning har under olika förutsättningar om marginalskatter m m. Detta illustreras i *tabell 3*. Förutsättningarna bakom kalkylen i denna tabell är densamma som tidigare.

Vi ser här att en exportökning med 100 milj kr i början av 1960-talet genererade en ökning av den privata konsum-

tionen med 30 milj kr. I dag ger samma exportökning upphov till endast hälften så stor ökning av den privata konsumtionen. Mellan 1972 och 1973 ökade exporten kraftigt eller med ca 7 1/2 miljarder kr i 1973 års priser. Med de marginalskatter vi hade i början av 1960-talet skulle denna exportökning ha genererat en konsumtionsökning som är $75 (30 - 15) = 1\ 125$ milj kr större än den som faktiskt genererades. Detta exempel belyser hur styrkan i "avlänkningen" av privata inkomster till den offentliga sektorn har ökat sedan början av 1960-talet.

För stabiliseringspolitiken innebär detta att i lägen då konjunkturen bör stimuleras, måste man ta till kraftigare åtgärder i dag än i början av 1960-talet, medan i lägen då konjunkturen behöver dämpas, man kan nöja sig med mildare åtgärder nu än då.

Skärps marginalskatterna ytterligare en bit behövs bara ett slags åtgärder: stimulansåtgärder. Upphör man att stimulera ekonomin får detta då samma effekt som en direkt åtstramning för 10—15 år sedan. Kunde vi bara skärpa marginalskatterna ytterligare en del skulle vi tydligen kunna placera snart sagt vem som helst på finansministerposten. Han skulle bara behöva ha egenskapen att kunna agera jultomte året om.

Tabell 3. Samhällsekonomisk effekt av ökad export. Miljoner kronor

	1961—1965	1966—1970	1971—1974
1. Export	100	100	100
2. Import	35	35	35
3. BNP: Direkt ökning (1—2)	65	65	65
4. BNP: Indirekt ökning (5+6—7)	30	27	21
5. Privat konsumtion	30	24	15
6. Kommunal konsumtion	12	13	13
7. Import	12	10	7
8. BNP: Total ökning (3+4)	95	92	86
9. Indirekt skatt	10	11	13
10. Direkt skatt	20	22	24
11. Minskat arbetslöshetsunderstöd	5	5	7
12. Ökade ATP-avgifter m m	3	6	7
13. Budgetsaldo inkl socialförsäkring (9+10+11+12)	38	44	51
14. Hushållens disponibelinkomst	34	27	17
15. Hushållssparande	3	3	2
16. Sparande i offentlig sektor plus hushåll	41	47	53